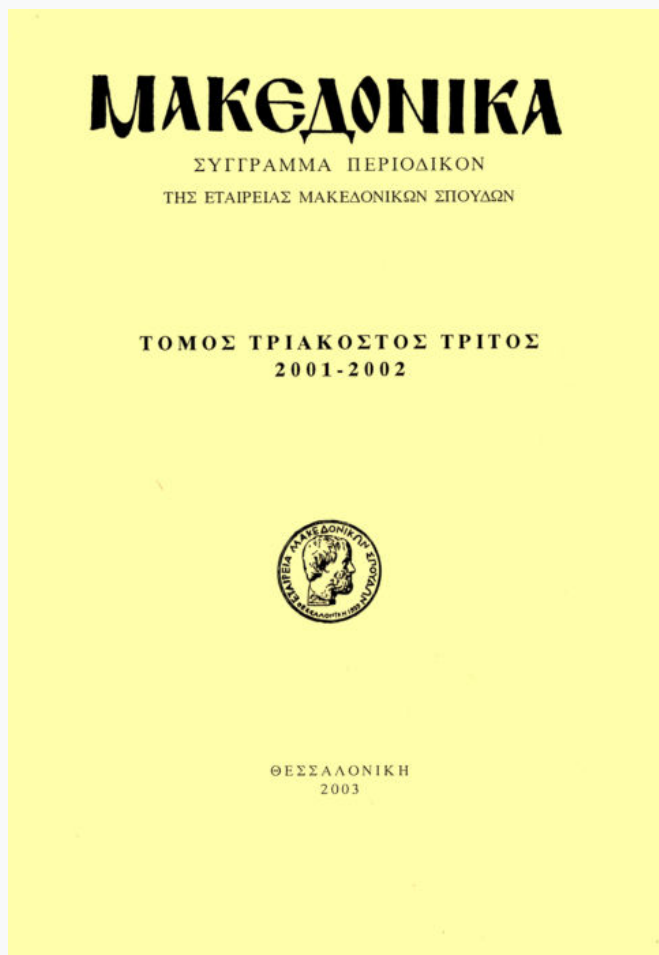

Μακεδονικά

Τόμ. 33, Αρ. 1 (2002)

Μοσχόπολις, Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31
Οκτ. - 1 Νοεμβρ. 1996

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.298](https://doi.org/10.12681/makedonika.298)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2002). Μοσχόπολις, Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31 Οκτ. - 1 Νοεμβρ. 1996. *Μακεδονικά*, 33(1), 362-366. <https://doi.org/10.12681/makedonika.298>

Μοσχόπολις, Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31 'Οκτ. - 1 Νοεμβρ. 1996, έκδ. 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν - Μακεδονική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 91, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 287.

Ἡ Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ὀργάνωσε Διεθνές Συμπόσιο μέ θέμα τή Μοσχόπολη, τήν ὁμορφη αὐτή ἑλληνική πόλη βορείου Ἡπείρου, πού τά ξενιτεμένα παιδιά της, πρόσφυγες πιά μετά τήν καταστροφή της τό 1769, διεδραμάτισαν σημαντικό ρόλο καθ' ὅλον τόν 18ο καί 19ο αἰ. στίς χώρες τῆς Βαλκανικῆς, τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καί στίς παραδουναβίες ἡγεμονίες. Ἐνα πλῆθος θεμάτων ἀναφερομένων στόν πολιτισμό καί τήν ἱστορία της ἐκλήθη νά ἐξετάσει τό συμπόσιο αὐτό: ἱστορικά, φιλολογικά, δημογραφικά, γλωσσολογικά, διοικήσεως, ἱστορίας τῆς τέχνης. Στόν πρόλογο τοῦ τόμου, πού ἐκδόθηκε ἀπό τήν Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ὁ Πρόεδρος καθηγητής κ. Κ. Α. Βαβοῦσκος, ἀποτυπώνει τή φυσιογνωμία τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συμποσίου, αἰσθανόμενος ὁ ἴδιος ὑπερήφανος γιά τή μητροῦθεν καταγωγή του *ἐκ τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς πόλεως*. Σημειωτέον ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχολόεως ἦσαν ἐκ τῶν βλαχοφάνων Ἑλλήνων μέ πλήρη ἀφοσίωση στήν ἑλληνορθόδοξη παράδοση, ἀπόδειξη τῆς ὁποίας ἦσαν οἱ μεγάλες εὐεργεσίες τῶν Μοσχοπολιτῶν πρὸς τό ἑλληνικό ἔθνος.

Ἡ κ. Εὐαγγελία Βίττη μέ τήν εἰσήγησή της «Βλάτσι (ἢ Βλάστη): Τόπος καταφυγῆς καί ἀφετηρία Μοσχοπολιτῶν» ἐξετάζει μία ποικιλία θεμάτων ἀναφερομένων στή σχέση Μοσχολόεως καί Βλάστης, πρὶν καί μετά τήν 2α Σεπτεμβρίου τοῦ 1769, ὅποτε οἱ πλείστοι τῶν Μοσχοπολιτῶν κατέφυγαν ἐκεῖ, γιά νά ἐκινήσουν λίγο ἀργότερα, πολλοί ἐξ αὐτῶν, τό περιπετειώδες ταξίδι τους γιά τή Βιέννη, τό Βελιγράδι, τίς ἡγεμονίες καί ἀλλαχοῦ. Στίς χώρες αὐτές οἱ Μοσχοπολίτες διακρίθηκαν ἐνωρῶς στήν οἰκονομική, κοινωνική, πνευματική ζωή τους, χωρὶς νά λησμονήσουν, οἱ περισσότεροι, τή Βλάστη πού τή θεωροῦσαν, πλέον, πατρίδα τους, ἀφοῦ τή Μοσχόπολη εἶχαν καταστρέψει ὁλοσχερῶς ἐκείνου τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1769 οἱ ὀρδές τῶν ἀλβανικῶν συμμοριῶν. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἡ κ. Βίττη, μοσχοπολιτικῆς-βλατιατικῆς καταγωγῆς ἡ ἴδια, ἐξετάζει στήν εἰσήγησή της τήν ἱστορική ὑπόσταση καί τήν κοινωνική δομή τῆς Βλάστης πρὸ τοῦ 1769, τήν πιθανή σχέση της μέ τή Μοσχόπολη πρὸ τοῦ 1769, τίς μοσχοπολιτικῆς οἰκογένειες πού κατέφυγαν ὡς πρόσφυγες στή Βλάστη, τίς οἰκογένειες ἐκεῖνες πού παρέμειναν στή Βλάστη.

Ὁ καθηγητής τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀπόστολος Γλαβίνας ἐξέτασε τή «Συμβολή τοῦ Μοσχοπολίτη ἱερομονάχου Νεκταρίου Τέρπου στήν ἀνάσχεση τῶν ἐξισλαμισμῶν» ὁ Νεκτάριος Τέρπου (γεν. 1675) ἀφιέρωσε τά ὠριμα χρόνια τῆς ζωῆς του, καί μέ κέντρο τή μονή τῆς Ἀρδεύουσας ἢ Ἀρδενίτσας, στή στήριξη τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἡπείρου, οἱ ὅποιοι ἐκ τῶν πιέσεων τοῦ Ὄθωμανοῦ κατακτητοῦ, ἀντιμετώπιζαν τόν κίνδυνο τοῦ ἐξισλαμισμοῦ. Μέ τό ἔργο του *Πίστις*, πού ἐκδόθηκε τό πρῶτον στή Βενετία τό 1732 καί μέχρι τό 1818 γνώρισε ἄλλες δέκα ἐκδόσεις, βοήθησε τοὺς καταπιεζομένους Χριστιανούς καί τοὺς ἱερεῖς νά διατηρήσουν τήν πίστη τους. Ὁ Τέρπου γνώριζε τά πάθη τῶν Ἡπειρωτῶν χωρικῶν, τόν πειρασμό τῶν ἐκουσίων ἐξισλαμισμῶν, ἀλλά καί τήν ψυχολογία τους, γι' αὐτό καί ἀγωνίσθηκε διά βίου γιά τήν ἀποτροπή τῆς ἀλλαξοπιστίας τους. Ὁ ἴδιος, καί τό βιβλίο του *Πίστις*, βοήθησαν στόν μέγιστο βαθμό τοὺς χιλιοβασανισμένους Ἡπειρώτες νά ἀντισταθοῦν στήν τυραννία προβάλλοντες, κατά τόν κ. Γλαβίνα, *πρατοφανή σέ ἀποφασιστικότητα ἀντίσταση*.

Ὁ ἱστορικός τῆς τέχνης κ. Πύρρος Θῶμος παρουσίασε στό συμπόσιο τίς «Ἐκκλησίες τῆς Μοσχόπολης (ἀρχιτεκτονική ἀνασκόπηση)» καί μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στήν πόλη λειτουργοῦσαν εἰκοσι ἐκκλησίες, ἀπό τίς ὁποῖες σώθηκαν μόνον οἱ πέντε, μέ

παλαιότερη αυτήν της 'Αγίας Παρασκευής' βορείως της πόλεως ύψωνόταν ή μονή του αγίου Προδρόμου (άνέγ. 1632), στη συνοικία της Παναγίας βρισκόταν ή εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (άνέγ. 1694-1699), ενώ ή εκκλησία του αγίου Νικολάου ήταν τό πιό ολοκληρωμένο μνημείο της πόλεως (άνέγ. 1721). Άλλοι ναοί ήσαν: των Ταξιαρχών στην παλαιά συνοικία του αγίου Μιχαήλ (άνέγ. 1696 ή 1722), του αγίου 'Αθανασίου στην όμώνυμη συνοικία (άνεγ. 1724). Οί ναοί αυτοί είναι από τίς πρώτες τριίλιτες βασιλικές στη μεταβυζαντινή αρχιτεκτονική και δεκαεννέα φωτογραφίες τους αναδεικνύουν την αρχιτεκτονική μορφή τους.

'Ο κ. Kliti Kalamata στην εισήγησή του (στά άγγλικά) ασχολήθηκε μέ τόν «Μοσχοπολίτη άγιογράφο, τόν Ιερομόναχο Κωνσταντίνο» που έργασθηκε στη Μοσχόπολη τήν περίοδο 1693-1726 σέ ένα έντυπωσιακό, γιά τήν εποχή, έργαστήριο, στό όποιο ασχολοΰνταν, πέραν της άγιογραφίας, και μέ τή διακόσμηση τέμπλων. 'Ο κ. Kalamata παρουσίασε στην εισήγησή του τριάντα εικόνες του Κωνσταντίνου παρακολουθώντας τήν τεχνική του μέσα στό διάστημα αυτό και ή όποία τεχνική τόν άνέδειξε ως έναν έκ τών άξιολογωτέρων καλλιτεχνών της εποχής του.

'Ο ύπογραφόμενος ασχολήθηκε μέ «Προσωπογραφικά Μοσχοπολιτών του 18ου και 19ου αϊ.» παρουσιάζοντας Μοσχοπολίτες λογίους του 18ου αϊ. που έδρασαν στίς Παραδουνάβιες 'Ηγεμονίες, τήν Τρανσυλβανία (Βρασον και Sibiu), στη Χάλλη, στό Σεμλίνο της Σερβίας, τή Βιέννη, τό Βουκουρέστι· παρακολουθεί τίς σπουδές τους, τίς εκδόσεις τους, τή διασπορά τους στά Βαλκάνια και τήν Κεντρική Εϋρώπη, τό ενδιαφέρον τους γιά τό βιβλίο κ.ά.

'Ο καθηγητής του Δ.Π.Θ. κ. Στάθης Κεκριδής, μέ τήν εισήγησή του «'Η Νέα 'Ακαδημία της Μοσχόπολεως και ή άκτινοβολία της στον βαλκανικό χώρο» άνιχνευσε τή σημασία της γιά τήν εκπαιδευση των βαλκανικών λαών, έφ' όσον σ' αυτήν συνέρρεε τήν περίοδο 1740-1769 πλήθος νέων μέ διαφορετική φυλετική, γλωσσική και θρησκευτική προέλευση γιά νά λάβει τά φώτα της ελληνικής παιδείας από σοφούς Έλληνες διδασκάλους μέ κορυφαίο τόν Θεόδωρο Καβαλλιώτη. 'Ο κ. Κεκριδής μελέτησε τή συμβολή του διδασκάλου αυτού καθώς και του Δανιήλ Μοσχοπολίτη που τά έργα τους και τά λεξικά τους άνοιξαν νέους δρόμους στην αναγέννηση, πολιτική και πνευματική των Βαλκανίων και που κατέληξε στά άπελευθερωτικά κινήματά τους, παρόλες τίς σημειωθείσες διαχωριστικές γραμμές που δέν μπόρεσε νά συγκρατήσει ή κοινή όρθόδοξη πίστη τους.

'Ο καθηγητής κ. Φώτης Κυλιπίρης ασχολήθηκε μέ τούς «Μοσχοπολίτες έμπόρους στη Βενετία και στίς χώρες της Αΰστρουογγαρίας (18ος - 19ος αιώνας)» αναφερθείς στά ειδικά προνόμια των βλαχοφώνων οικισμών του βορείου ελληνικού χώρου, τήν ανάπτυξη της κτηνοτροφίας, της οίκοτεχνίας και βιοτεχνίας, αλλά και του μεταναστευτικού ρεύματος Μοσχοπολιτών προς τή Βενετία από τά τέλη του 17ου αϊ., που προκάλεσε ένα δίκτυο διακινήσεως έμπορευμάτων μεταξύ Μοσχόπολεως και Βενετίας και αντίθετος. Παρόμοιο δίκτυο σχηματίσθηκε μεταξύ των παροικιών των Μοσχοπολιτών στην Αΰστρουογγαρία και τίς περιώνυμες μοσχοπολίτικες έμπορικές οίκογένειες της Βούδας, της Πέστης, της Βιέννης, του Βρασον και Sibiu.

'Ο κ. 'Αντώνιος Μ. Κολτσίδας, δρ. Φλ., δρ. Θ. μελέτησε τίς «Οικονομικές δραστηριότητες των Μοσχοπολιτών ως παράγοντα διαφωτιστικής και πολιτισμικής μετακένωσης στον Έλληνισμό». 'Ο κ. Κολτσίδας έξηγήσε ότι ό συσσωρευθείς πλοΰτος των Μοσχοπολιτών στη Διασπορά εΰννησε τή διάθεσή τους νά φροντίσουν γιά τήν ανάπτυξη της παιδείας (μέ τή «Νέα 'Ακαδημία» και τό τυπογραφείο), τήν ίδρυση ερευνητικών κέντρων στο έλεύθερο ελληνικό βασίλειο ('Ακαδημία 'Αθηνών, 'Αστερο-

σκοπείο), τή συμμετοχή τους στον Ἀγώνα τοῦ 1821, ἀλλὰ καί στό κίνημα τῆς αὐτονομίσεως τῆς Β. Ἠπειροῦ τὸ 1914, ὅταν εἶχαν κατορθώσει νά ξανακτίσουν τήν πόλη τους.

Ἡ κ. Εὐανθία Κωνσταντίνου ἢ Τέγου-Στεργιάδου, δρ. Φ., παρουσίασε στό σύμπόσιο τοὺς «Ναοὺς καὶ τὸ μοναστήρι τῆς Μοσχόπολης» οἱ ναοί, κατὰ τήν κ. Στεργιάδου, ἦσαν εἰκοσι δύο στίς δώδεκα συνοικίες τῆς πόλεως, ἐνῶ ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ κατεῖχε ἐξέχουσα θέση στή θρησκευτικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τους. Ἀπὸ τῆς λεηλασίας καὶ τὴν καταστροφὴ τους ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς τὸ 1769, τὴν ἐπακολούθησας παρακμὴ τῆς καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς πόλεως ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς, ἀλλὰ καὶ τῇ νέα λεηλασίᾳ τῆς ἀπὸ Ἀλβανοὺς καὶ Γάλλους τὸ 1916, διασώθηκαν πέντε ναοί, τὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς καὶ παρακείμενα κτίσματά της, ποὺ δίδουν μία εἰκόνα τοῦ μεγαλείου αὐτῆς τῆς πόλεως. Ἡ κ. Στεργιάδου παραθέτει καὶ ἔξι φωτογραφίες μὲ τὴ σύγχρονη κατάστασις ὁρισμένων ναῶν τῆς Μοσχόπολεως.

Ὁ καθηγητὴς-βαλκανιολόγος κ. Ἀχιλλεὺς Γ. Λαζάρου ἀσχολήθηκε μὲ τὰ «Ἐθνολογικά καὶ Λαογραφικά τῆς Μοσχόπολης» ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν ρωμαϊκὴ κατάκτιση ποὺ ἐπέφερε καὶ τὸν γλωσσικὸ ἐκλατινισμό τῶν Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς. Ὁ κ. Λαζάρου ἀναφέρει πλῆθος πηγῶν καὶ ἐρευνητῶν ποὺ ὁμιλοῦν γιὰ τὴν ἑλληνικότητα τοῦ ἡπειρωτικοῦ χώρου στοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἀλλὰ καὶ τὰ αἷτια τοῦ γλωσσικοῦ ἐκλατινισμοῦ τῆς εὐρείας ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας *Μακεδονία* (ἐμπόριο, πολεμικὴ ἐμπειρία, οἰκονομικὲς δραστηριότητες Ἑλλήνων) καὶ προβαίνει σὲ δομικὰ κριτικὴ κατὰ Ρουμάνων ἐπιστημόνων, παλαιότερων καὶ συγχρόνων, ποὺ ἀμφισβητοῦν τὴν ἑλληνικότητα τῶν βλαχοφώνων πληθυσμῶν φέροντας ὡς παραδείγματα βλαχοφώνους Ἑλληνες, ἡπειρωτικὴς καταγωγῆς, ποὺ διακρίθηκαν σὺς ρουμανικὲς χώρες ἀπὸ τὸν 16ο αἰ. καὶ ἐξῆς ὡς φορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Χρήσιμος καὶ ὁ παρατιθέμενος κατάλογος τοῦ συνόλου τῶν κατοικῶν τῆς Μοσχόπολεως ποὺ παρουσιάζει μεγάλες ἀποκλίσεις: ἀπὸ 12.000-102.000!

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀντ. Δ. Μπουσμπούκης ἀσχολήθηκε, στὴν εἰσήγησή του, μὲ τὴ μορφολογία τοῦ μοσχοπολίτικου ιδιώματος, τὸ ὁποῖο κατέταξε στὶς ἐξῆς κατηγορίες: ἐκκλησιαστικά (Ἰωσήφ, Ἀδάμη, Δανιὴλ, Ναούμ κ.λπ.), πατριδωνυμικά (Γκόρας ἀπὸ τὴν Γκόρα, περιοχή Β. τῆς Μοσχόπολεως, Καβαλλιώτης, Μάντουκας, Ὁπαρις κ.λπ.), παρωνυμικά (Βέρας - Βερίκας, Γκάβας *gavu* = τυφλός, Γκιάβας - *glava* = κεφάλι, Ζιάβας, Ζαβός = στρεβλός, δύστροπος κ.λπ.), ἐπαγγελματικά (βαϊνάνκης = βαρελάς, καζαντζής, κουνιομτζής κ.λπ.), διάφορα ἐτυμολογικῶς ἀνεμνηνευτά: ἐξετάζει, ὡσαύτως τὰ κύρια ὀνόματα μὲ τὴν πολυτυπία τους (Δημήτρης, Δημητρούλης, Τούλιας, Μήτης, Μπήτης, Δήμας κ.λπ.), τὰ εὐχετικά (Στέργιος - γιὰ νὰ στεριώσει, Γιάννης - γιὰ νὰ γιάνει κ.λπ.), τὰ γυναικεῖα κ.λπ. Πάντως, κατὰ τὸν κ. Μπουσμπούκη, τὸ μοσχοπολίτικο ἐπώνυμο ἐμφανίζει τὰ τυπικὰ γνωρίσματα τῶν ὀνομάτων τοῦ ἐσωτερικοῦ ἡπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ χώρου.

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἰω. Α. Παπαδριανὸς μίλησε γιὰ τὴ «Συμβολὴ τῆς Μοσχόπολεως στὸν οἰκονομικὸ καὶ πνευματικὸ βίو τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης - Βαλκανικῶν χωρῶν (18ος-19ος αἰ.)», ἥτοι τὴν ἐμπορικὴ παρουσία τῶν Μοσχοπολιτῶν στὴ Βενετία, τὴ Βλαχία, τὴ Βοσνία, τίς αὐτορρουγγικὲς πόλεις-ἐμπορικὰ κέντρα, ἀλλὰ καὶ τίς μακεδονικὲς πόλεις. Ὁ κ. Παπαδριανὸς ἀναφέρθηκε, ἐπίσης, στοὺς λογίους Μοσχοπολίτες τῆς Διασποράς, τὰ σχολεῖα τους, τίς ἐκδοτικὲς δραστηριότητές τους, τοὺς ἐθνικοὺς εὐεργέτες.

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Χαρ. Κ. Παπαστάθης ἐξέτασε πτυχές τῆς ἀλληλογραφίας Μοσχοπολιτῶν ἐμπόρων μὲ βάση τὴν κλασσικὴ μονογραφία τοῦ V. Parahagi,

Aromâni moscopoleni și comerțul venețian în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, Boucurești 1935. 'Ο κ. Παπασπύργης σχολίασε τό εμπορικό, οικονομικό, κοινωνικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει ή άλληλογραφία των Μοσχοπολιτών εμπόρων: τό είδος των εμπορευμάτων που προτιμούν, τά καθημερινά τους ενδιαφέροντα, τίς ανθρώπινες ανάγκες τους, τά προβλήματα τους.

'Ο καθηγητής κ. Max Demeter Peyfuss στην εισήγησή του (στά αγγλικά) παρουσίασε τό τυπογραφείο της Μοσχοπόλεως και τίς εκδόσεις του της περιόδου 1731-1769, που ανέρχονται στίς είκοσι μία, οί τίτλοι των οποίων είναι όλοι ελληνικοί θρησκευτικού χαρακτήρος και συνδεόμενοι μέ τή γειτονική Μονή του Ναούμ και τήν αρχιεπισκοπή 'Αχρίδος. 'Ο κ. Peyfuss όμιλεί γιά κυριαρχία των τοπικών σλαβικών παραδόσεων που άντανανκλονται στίς παραστάσεις γνωστών, ώς λέγει, Σλάβων αγίων της περιοχής στίς εκκλησίες της Μοσχοπόλεως. Κατά τήν άποψή μας και τό σύνολο των βιβλίων του τυπογραφείου της Μοσχοπόλεως καλύπτεται από ελληνικές εκδόσεις, αλλά και σλαβικές παραστάσεις δέν υπάρχουν στους ναούς (βλ. και τίς μελέτες των Πύρρου Θώμου και Εν. Τέγου-Στεργιάδου στον παρόντα τόμο), ούτε σλαβικές παραδόσεις υπάρχουν στην περιοχή της Μοσχοπόλεως. 'Υπάρχει άραγε σύγχυση του κ. Peyfuss μέ παραδόσεις της πέραν της 'Αχρίδος, περιοχής, όπου, όντως, συναντά κανείς τέτοιον είδους παραδόσεις;

'Ο κ. Nikolla Simaku παρουσίασε στην αγγλική γλώσσα τό θέμα «'Ιστορία και Μοσχόπολις σήμερα ή καλύτερα Μοσχόπολη: παρελθόν και παρόν» και ανέλυσε τή σημασία της πόλεως τόσο γιά τόν ελληνικό πολιτισμό και τήν ιστορία, αλλά και γιά τήν άλβανική ιστορία. 'Ο κ. Simaku αναφέρθηκε στίς όμορφίες της περιοχής, στο θαυμάσιο κλίμα της, αλλά εξέφρασε και τή λύπη του πού ή Μοσχόπολη έχει εγκαταλειφθεί, γι' αυτό και έκ μέρους του συλλόγου Rilindja e Voskorojes ('Αναβίωση της Μοσχοπόλεως) απηύθυνε έκκληση γιά τή σωτηρία της.

'Ο κ. Miroslav Timotijević, μιλώντας στην αγγλική γλώσσα, ασχολήθηκε μέ τόν Μοσχοπολίτη άργυροχόο Γεώργιο 'Αργύρη, ό όποιος εργάστηκε στο μοναστήρι του Krušedol τό 1724 μέ παραγγελία του Georgie Melentijević, στον καθεδρικό ναό του Βελιγραδίου, στίς μονές Sišatovac και Vojlovica, καθώς και σ' αυτή του Gomirje (1748). 'Ο κ. Timotijević σημείωσε τήν επίδραση πού ήσκησαν τά εργαστήρια της Μοσχοπόλεως και οί Μοσχοπολίτες άργυροχόοι στή σερβική διακοσμητική τέχνη, δείγματα της όποίας έδωσε μέ σειρά πέντε φωτογραφιών (δισκοπότηρα, έπενδύσεις ειαγγελίων κ.λπ.).

'Ο έπίκ. καθηγητής του Α.Π.Θ. κ. Μιχάλης Γ. Τρίτος ασχολήθηκε μέ τόν Μοσχοπολίτη διδάσκαλο του Γένους Νεκτάριο Τέρπου σημειώνοντας τήν ιεραποστολική δράση του στην 'Ηπειρο πού στόχευε στην ενδυνάμωση της πίστewς των χωρικών και στον άγώνα του κατά του 'Ισλάμ. 'Ανέλυσε ώσαύτως, ό κ. Τρίτος τά δύο μαχητικά έργα του Τέρπου *Πίστις και Ζητήματα διάφορα θεολογικά κατ'* έρωταπόκρισιν παραθέντας χαρακτηριστικά άποσπάσματά τους.

'Ο κ. Γεώργιος Π. Τσότσος, ιστορικός της Τέχνης, παρουσίασε τή «γεωγραφική έξάπλωση όρισμένων μορφολογικών στοιχείων της αρχιτεκτονικής των βλαχοφώνων οικισμών της περιοχής πρώην 'Αρχιεπισκοπής 'Αχρίδος». 'Ο κ. Τσότσος αναφέρθηκε στην επίδραση πού ήσκησαν οί Μοσχοπολίτες μαστόροι στην περιοχή της 'Αχρίδος κατά τόν 18ο και 19ο αί. μεταφέροντας σ' αυτήν, και στή Δυτ. Μακεδονία, έν γένει, τά αρχιτεκτονικά πρότυπα της πόλεως των. 'Ο κ. Τσότσος μελέτησε, επίσης, τά αρχιτεκτονικά μνημεία των περιοχών αυτών, ένετόπισε τίς αρχιτεκτονικές όμοιότητές τους, τους δρόμους πού άκολούθησαν οί Μοσχοπολίτες τεχνίτες στή Δυτική Μακεδονία

και τή Βόρειο Ήπειρο. Είναι χαρακτηριστικές οι περιπτώσεις των βλαχοφώνων ελληνικών οικισμών στην ΝΑ Βαλκανική (από τό Νημφαίο, ως τό Φράνερι και τό Βυθι-κοῦκι και από τά βλαχόφωνα χωριά τῆς Ἠπείρου ως τή FYROM), όπου διακρίνει κανεῖς αὐτή τήν τυπική ἀρχιτεκτονική μορφολογία πού ἀναπτύχθηκε στήν εὐρεία ζώνη πού κάλυπτε γεωγραφικά ἡ ἀρχιεπισκοπή Ἀχρίδος. Τήν εἰσήγηση πλαισιώνουν δώδεκα φωτογραφίες μέ πυροσόπιτα, οἰκίες κ.λπ. ἀπό τή Σαμαρίνα, τή Βλάστη, τή Φουρκα, τό Κρούσοβο, τό Μεγάροβο, τό Γκόπεσι, τό Νημφαίο.

Τήν καθηγῆτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Δέσποινα Τσούρκα-Παπαστάθη ἀπασχόλησε ἡ «Κοινωνική διαστρωμάτωση καί ἡ διοικητική ὀργάνωση τῆς Μοσχοπόλεως κατά τόν 17ο καί 18ο αἰ.». Παρουσίασε, ἔτσι, τήν κοινωνική δομή τῆς πόλεως μέ τίς τρεῖς τάξεις α) ἀριστοκρατία, β) ἔμποροι καί τεχνίτες καί γ) βοσκοί, ὑλοτόμοι, ἀγωγιάτες κλπ.), τίς συντεχνίες, ἀλλά καί τίς εὐθῆνες τῆς πρώτης τάξεως (τῶν προεχόντων) πού ἔδιναν τό ἔναυσμα τῆς μεταναστεύσεως καί τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς πόλεως μέ τά γεγονότα τοῦ 1735 καί 1769· ἀκολούθησε ἡ ἐξέταση τῆς πολιτικῆς διοικήσεώς της σέ σχέση μέ τό ὀθωμανικό σύστημα διοικήσεως, ἀφοῦ ἡ πόλη ὑπαγόταν τυπικά στόν μπουτεσέλιμη τῆς Κορυτσᾶς, στόν μπεῦλερ μπέη τῆς Ρούμελης καί στόν βεζύρη τοῦ Βερατίου, ἀλλ' ἦταν, κατά τόν ἱστορικό τῆς Μοσχοπόλεως Ἰωακείμ Μαρτινιανό, «αὐτόνομος καί αὐτοδιοίκητος». Ἐξετάζει, ἐπίσης, ἡ κ. Τσούρκα-Παπαστάθη τήν πολιτική καί διοικητική ὀργάνωση, τό συμβούλιο τῶν ἀρχόντων, τήν ἐπιτροπή τῶν γερόντων (1650-1919) τοὺς ἀρχοντες καί προεστούς, τό ἀνώτατο διοικητικό συμβούλιο, τό ἀνώτατο συμβούλιο τῶν συντεχνιῶν, τή συνέλευση.

Μέ τή μελέτη αὐτή κλείνει ὁ τόμος *Μοσχόπολις* πού πιστεύουμε ὅτι ἀποτελεῖ μία σημαντική συμβολή στήν ἱστορία ὄχι μόνον τῆς πόλεως, ἀλλά καί τῶν Βαλκανίων καί τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, ἀφοῦ αὐτή ἡ πανέμορφη πόλη τῆς Β. Ἠπείρου ὑπῆρξε ἓνα πολιτικόν, καί πνευματικόν κόσμημα τοῦ Τουρκοκρατούμενου Ἑλληνισμοῦ.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Actes de Vatopédi I. Des origines à 1329. Édition diplomatique par J. Bompaire, J. Lefort, V. Kravari, C. Giros. Texte-Album (Archives de l'Athos XXI), P. Lethielleux, Paris 2001, pp. 475+LXXXV planches.

Ἡ ἔκδοση τοῦ πρώτου τόμου τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου σηματοδοτεῖ μία σημαντικώτατη πρόοδο στήν ἔρευνα τῆς ἀγιορειτικῆς ἱστορίας κατά τή Βυζαντινή περίοδο. Οἱ ἐκδότες μᾶς προσφέρουν ὄχι μόνον μία ἀπρὸς διπλωματική ἔκδοση, ἀντάξια τῶν προηγουμένων ἐκδόσεων τῆς ἴδιας σειρᾶς, ἀλλά καί μία λιτή πλούσια ὁμως, σέ πληροφορίες εἰσαγωγή γιά τήν ἱστορία τῆς μονῆς κατά τήν πρώτη φάση τῆς λειτουργίας της.

Στή σύντομη αὐτή παρουσίαση θά περιορισθοῦμε σέ ὁρισμένες παρατηρήσεις φιλολογικῆς, οἱ ὁποῖες προέκυψαν κυρίως ἀπό μία δειγματοληπτική ἀντιβολή ὁρισμένων ἀπό τά ἐκδιδόμενα κείμενα μέ τίς ἀντίστοιχες φωτογραφίες πού συνοδεύουν τήν ἔκδοση.

10, 1 *Εἰς ἀπανάσταται*. Στό κριτικό ὑπόμνημα διαβάζουμε *lege Εἰς*. Ἡ πρόταση ὁμως αὐτή νοηματικά δέν ἱκανοποιεῖ. Προτιμότερο θά ἦταν νά γραφεῖ: *lege Εἰ καί*. Το *Εἰ καί* εἰσάγει μία ἐναντιωματική πρόταση πού φθάνει μέχρι *το καί οἷς* (εἶναι ἄγνωστο τί πρέπει νά συμπληρώσουμε μετά), ἐνῶ ἡ ἀπόδοσή της ἀρχίζει μέ τό *δεῖ τούτω*. Τό